

**Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Eğitimci Olarak
İbrahim Aşki [Tanık]'ın Eğitim Görüşü ve Mektep Terbiyesi
İsimi Eserinin Eğitim Açısından Önemi**

Yazarlar

Prof. Dr. Savaş KARAGÖZ
Yasin GÜMÜŞSOY
Bilgenur GÜMÜŞSOY

Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Eğitimci Olarak
İbrahim Aşki [Tanık]'ın Eğitim Görüşü ve Mektep Terbiyesi
İsimi Eserinin Eğitim Açısından Önemi

Yazarlar

Prof. Dr. Savaş KARAGÖZ

Yasin GÜMÜŞSOY

Bilgenur GÜMÜŞSOY

ISBN: 978-625-5531-00-1

Copyright © Vizetek

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Vizetek Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi'ne aittir. Vizetek Yayıncılık'ın izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, elektronik, mekanik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Sayın okuyucularımız, bandrolsüz yayınları satın almamanızı diliyoruz.

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

Yayın Koordinatörü: Ferit RESULOĞULLARI
Kapak Tasarımı & Mizanpaj: Abdulkadir EMİROĞLU

Baskı: Ankara | Aralık, 2024

Seyranbağları Mah. İncesu Cad. 10/2 Çankaya/ANKARA

Tel.: (0312) 482 00 11

Web: www.vizetek.com.tr

E-mail: vizeteki yayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika No: 41575

Baskı: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.

İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1 Yenimahalle/ANKARA,

Tel: 0 312 395 85 71

Matbaa Sertifika No: 47479

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, İbrahim Aşk'i (Tanık)'ın hayatı, eğitim görüşü ve eserleri ele alınmıştır. Bu eserde ağırlıklı olarak İbrahim Aşki tarafından 1914 yılında yazarı belli olmayan ve Osmanlıca olarak çevirisi yapmış olduğu ve orijinal metne kendi görüşlerini yansıtan Tekmile bölümünün eklemesiyle oluşan “*Mektep Terbiyesi*” isimli eser incelenmiş ve eğitim açısından genel değerlendirilmesi yapılmıştır.

Mektep Terbiyesi isimli bu eserin;

1. Bölümünde genel olarak; okul terbiyesi, terbiyenin ne olduğu, toplumun ve bireylerin hak ve görevleri, okulun ne iş yapacağı, iyi ve mükemmel halkın nasıl olması gerektiği, terbiyenin şartları, okul ve bireyselliğin oluşumu, bireyselliğin kıymeti üzerinde durulmuştur.

2. Bölümünde, okul terbiyesinin bedenî amacı, sağlık ve okul, sağlık muayenesi, sorumluluk, matematik öğrenme, derslerin süresi ve çeşitliliği, derslerin uygunluğu, okul oyunları, oyunun nefsi terbiye eden yanları başlıkları kapsamında konular ele alınmıştır.

3. Bölümünde; okul terbiyesinin aklî amacı, derslerin seçimi, hem faydalı hem terbiye veren dersler, başlama programı, derslerin ahlâka da hizmet etmesi, yeti ve ilim, öğrenme şeyler ve sınav, ilim ve akıl kuvveti, idrakin terbiyesi, öğrenmek alışkanlığı, okul çocuklarının gözüne sıcak gelmesi gerektiği, ilim elde etme gücü, görmek ve gözetlemek meselesi, tabiatı okumanın faydası, düşünme ve sonuç çıkarma yetisi, coğrafya ve tabiat ilmi öğretiminin değeri, büyüğe ve iyiye hürmet etmek duygusu, doğal bir ders programı, okul derslerinin lüzumlu ve lüzumsuz olanları, talebe neler bilmelidir, tabiat âlemine dair, ademoğlunun dünyasına dâir, edebiyat ve tarih, programın bütünlüğü, okul derslerinde zevk, zengin program, program yüklü müdür? Başlıklarına yer verilmiştir.

4. Bölümünde; okul terbiyesinin ahlâkî amacı, iyi duygu ve iyi huy, okul âlemi, huy-alışkanlığın ortaya çıkışı, okullar çalışkan, işi sever öğrenci yetiştiriyor mu? Çocuklar kendi işlerini görsünler, derslerin ahlâkî kıymeti, ilim yoluyla boyun eğme, bütün dersler ahlaki mükemmelleştirmeye hizmet etmelidir, ahlak terbiyesine özel dersler,

ahlak terbiyesinin derslerinin ayıran vasıfları, ahlâk derslerine sermaye, doğru duygunun oluşumu, örnek ve öğüt, doğru ve iyi duygu, terbiye - edep - baş eğme – düzen, terbiye güzelliği ve düzen nedir, usluluk, Amerika okullarında terbiye konularına değinilmiştir.

5. Bölümünde genel olarak; okul ile aile arasındaki ilişkinin niteliği, aile terbiyesinin özellikleri, eğitimde anne ve babanın sorumluluğu, okul yaşantısının zevkli ve çekici olması, öğretmenin öğrenciye karşı tutumu, etkili öğretmenlerin okul hayatını zevkli hale getirmeleri için ne yapabilecekleri üzerinde durmuştur. Ayrıca bu bölümde ailenin çocuk eğitimi konusunda; ebeveynin okula karşı kayıtsızlığı, iyi ve kötü aile ve bu durumun çocuk üzerine etkisi, öğretmenlerin anne ve babayı okula nasıl bağlayabilecekleri ve anne-babaların öğretmenlere ne şekilde yardım edebilecekleri incelenmiştir.

6. Bölümünde, Aile ile Okul ilişkisi, İlkokulun gerekliliği ve iyi toplum oluşturmak için iyi ailelere olan ihtiyaçların öneminden bahsetmiştir.

7. Bölümde, okul, millet veya devlet, okulun siyasî yani medenî vazifesi, vatanperverlik öğretmenin önemi ve okulun ayırıştırıcı değil düzeltici ve birleştirici olmasına yönelik önerileri yer almıştır.

8. Bölümünde (Tekmile)de ise özellikle İbrahim Aşk'î'nin tasavvuf temelli eğitim bakışı ve kendi düşünceleri yer almıştır. Özellikle öğretmen ve öğreticilerin görevleri başlıkları üzerine geniş açıklamalar yer almıştır.

Prof. Dr. Savaş KARAGÖZ
Yasin GÜMÜŞSOY
Bilgenur GÜMÜŞSOY

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	1
I. İbrahim Aşki (Tanık)'nin Hayatı ve Eğitim Görüşü.....	9
II. İbrahim Aşki (Tanık)'nin Eğitim Görüşü.....	17
III. İbrahim Aşki ve Mektep Terbiyesi.....	23
Sonuç.....	127
Kaynaklar.....	140
Ekler.....	143

GİRİŞ

Medeniyet zemini üzerinde bulunan soyut ya da somut, farkında olunan ya da olunmayan tüm nesne ve kavramların, gelecekte var olması muhtemel yeni bir medeniyete miras bırakılabilmesi için olası bir medeniyet kırılmasından kurtararak kaydedilmesini sağlamanın “şimdiki zamanın koşullarında” tek yolu, nesne ve kavramları sözle ve yazıyla “ötekine” ve “sonrakine” aktarmaktır. Yazının öteki ve sonrakine aktarılmasını sağlamak için bir nesneye bir şekilde kaydedilmiş olması gerekmektedir. En uzak medeniyetlere ait zeminlerden en yakın olanına doğru baktığımızda; Eski Doğu'nun mağara duvarlarına, büyük kayalarına, dikili taşlarına kazınmış resim ve şekiller, hayvan derileri, ağaç kabukları üzerine boyanmış, kil tabletlere kazınmış işaretler medeniyet kırılmalarının kodlandığı birer nesne olarak karşımıza çıkar. Tüm bu nesnelere günümüze yakın zeminlere gelindikçe şekil ve işlev değiştirerek pratikleşmiş, adına Kitap denilen nesneye dönüşmüştür. Kitap, insanlığın mevcut bireysel ve toplumsal bilgi birikiminin muhafaza edilmesini sağlayarak, medeniyetin bilim ve teknoloji alanlarında her geçen gün daha hızlı ilerlemesini sağlayan bir nesne olduğu için medeniyetlerin önemli enstrümanları arasındadır. Kitap, bireyden hareketle toplumsal belleğin korunmasını sağlayan bir nesne olması yönüyle bilginin aktarıldığı her tür öğrenme ve eğitim sırasında kullanılabilir bir kaynaktır. Nihayetinde kitap günümüz şartlarında entelektüel bir nesneye de dönüşerek tarihsel evrimini geçmişteki tüm işlevlerini bunlara yenilerini de ekleyerek devam ettirmektedir(Saltık, 2007).

Eğitim, insanın davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik davranışlar meydana getirme süreci olarak tanımlanır. Öğretim ise okullarda eğitimin planlı ve programlı yönü olup profesyonel kişiler tarafından öğrenmede yol gösterme işi olarak açıklanabilir.1 Osmanlılarda eğitim için “terbiye” öğretim için ise “talim” kelimeleri kullanılır. Bunların yanında tedrisat ve maarif kelimeleri de eğitim ve öğretim için kullanılmış kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa’da ise genel olarak eğitim için “education” kelimesi kullanılmaktadır(Aslan, 2022).

Eğitimde istenen hedeflerin gerçekleşmesi için gerekli olan uyarıcıların düzenlenmesi ve uygulanması gereklidir. Eğitim sisteminde hedeflere ulaşabilmek öğretim yöntemleri, ortam, zaman, araç gereç ve öğretim materyali gibi değişkenler dikkate alınır. Bu açıdan öğretim materyalleri hedeflere ulaşılmasında önemli yer tutar. Öğretim materyalleri içerisinde en çok kullanılan araçların başında ise ders kitapları ve bu ders kitabına yönelik yardımcı kitaplar gelir(Gündüz, 2023).

II. Meşrutiyet Donemi'ne kadar yüz yılı aşkın bir süre devam eden Türk eğitiminin modernleşme süreci, eğitimin felsefi, hukukî, malî ve idarî yapısından okul kademeleri ve öğretim programlarına kadar büyük bir tecrübe birikimi sağlamıştır. Bir taraftan modernleşme sürecine adapte olmaya çalışan Osmanlı eğitim sistemi, diğer taraftan klasik bilgi birikimi ile modern birikimin uyumunu sağlama çabası içerisinde olmuştur. Modern dönemin ortaya çıkardığı yeni düşünce, üretim ve organizasyon biçimlerine uyum sağlamanın ve ayakta kalabilmenin ancak eğitim yoluyla mümkün olacağı inancı, bütün Osmanlı modernleşmesi boyunca güçlü bir şekilde sürdürülmüştür.

Bu düşüncenin bir uzantısı olarak eğitim kurumları eliyle modern dönemin ihtiyaç duyduğu bireyi yetiştirme çabası, Osmanlı Devletinin yıkılışına kadar kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. II. Meşrutiyet Donemi, modern Batı tecrübesinin daha yakından tanındığı, bilgi aktarımının hızlandığı ve aynı zamanda modern olan ile yerli olanın hem felsefi hem de pratik düzeyde nasıl bir araya getirilebileceğiyle ilgili yoğun bir fikri mesainin gerçekleştirildiği bir dönem olmuştur. Yine bu dönemde, iyice olgunlaşan eğitimde modernleşme düşüncesi, bütünlükçü ve uygulanabilir teklifler haline getirilmiştir(Öztürk,2020).

Görece hür bir ortamın oluşması sonucu bu dönemde birçok dernek/cemiyet kurulmuş, gazete ve dergiler aracılığı ile her türlü fikir ve düşünce tartışılarak toplumla paylaşılmıştır. Benzer şekilde bu dönemde eğitime ilişkin konular da yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Bu bağlamda eğitim felsefesi, yöntemleri ve stratejileri en fazla tartışılan konular arasında yer almıştır. II. Meşrutiyet Dönemi, Türkiye tarihinde eğitim sahasında oldukça hacimli bir literatürün ortaya çıktığı ve deneyimin kazanıldığı bir dönemdir (Ergün, 1996).

Çağdaş bir toplum olmaya karar veren Türkiye’de, İkinci Meşrutiyet Döneminden itibaren başta eğitim olmak üzere sosyal, siyasal ve ekonomik alanda yoğun çalışmaların başlatıldığı, bunun sonucunda önemli gelişmelerin yaşandığı görülmüştür. Türkiye’nin modern bir toplum olma yolundaki çabaların geçmişine bakıldığında temelinde özellikle eğitim çalışmalarının yer aldığı görülmektedir (Duman, 1991).

Eğitimle ilgili olan bu çalışmaların neler olduğunun ortaya çıkarılması ve geleceğe yönelik fikir vermesi açısından ilgili dönemlerin incelenmesi gerekir. Geçmiş yıllarda eğitimle ilgili yapılan çalışmaları ise eğitim tarihi vasıtasıyla öğrenilmektedir. Eğitim tarihinde deneyim ve düşünce birikiminin önemli bir yeri vardır. Fakat eğitim tarihi alanına ilişkin yapılan değerlendirmelerde bu zengin birikimden yeterince yararlanılmadığı görülmektedir. Oysa eğitim politikasının oluşturulmasında rol oynayanların, uygulama boyutunda önemli görevler üstlenen öğretmenlerin ve aydınların bu birikimlerden yararlanması, geleceğe ilişkin dersler çıkarması gerekmektedir. Eğitimimizin istenilen seviyeye gelmesi ve bilgi toplumuna uygun niteliklere sahip bireylerin yetiştirilebilmesi için; eğitim tarihinin iyi bir şekilde değerlendirilmesi, geçmiş dönemden ders alınıp kararlılıkla uygulamaya sokulması gerekmektedir (Akyüz, 2004, Güçlü, 2011; Karagöz, 2014).

Türk eğitim tarihini bilmek, tarihi karşılaştırma yoluyla günümüzü daha iyi değerlendirme imkânı sağlar. Eğitim bilimlerini ve uygulamalarını anlamak için sadece günümüzü bilmek yetmez, tarihi derinliği de bilmemiz gerekir. Tarihsel geçmiş ve birikim bilinmeden yeni fikir ve uygulamalar geliştirmek zordur. Tarihi bilmeden geçmişten gelen gelişmenin izlediği yolu ve gelişmenin yönünü de keşfedemeyiz. Tarih bilmeden tarihi kökleri olan bir toplum yaratamayız; çocuklar ve gençler özgüvenleri zayıf ve gelecek azimleri olmayan kişiler olurlar. Gerçek sadece şu anki durum değildir; onun tarihi kökleri ve gelecek boyutu da vardır; eğitim tarihi bilmek günün daha iyi sorgulanmasını ve geleceğin daha iyi değerlendirilmesini sağlar (Akyüz, 2008; Ergün, 2011).

Eğitim tarihi bir toplumun, bir ülkenin, bir kişi veya kurumun geçmişte kalmış ama gelecek kuşaklar için değerli olabilecek fikir, organizasyon ve uygulamalarıdır. Tarih, insanlığın ve insan topluluklarının ortak

bilincidir. Nasıl fert insan geçmişini hatırlamayınca şimdiki zamanı bilinçli olarak değerlendiremiyor ve geleceği sağlıklı planlayamıyorsa; tarih bilincinden yoksun bir insanlık ve insan topluluğu da aynı vaziyette bulunuyor demektir. Bu nedenle her toplumun, kendi eğitim faaliyetlerinin geçmişini ve tecrübelerini doğru olarak bilmesi, bunlardan yararlanarak günümüzü daha sağlıklı değerlendirmesi ve geleceğe yönelik sağlam planlar yapması mümkün olabilecektir (Ergün, 2008).

Türk eğitim tarihi alanında araştırma yapmak, Türk eğitim tarihini öğrenmek öğretmenler, eğitimciler, öğretmen adayları ve eğitim politikasını belirleyenler için büyük önem taşımaktadır (Akyüz, 2010).

Eğitim tarihi çalışmaları bellekte birikenlerin kitlelere yeniden hatırlatılarak, yapılan ya da yapılması olası yanlışlardan dönmeyi hedefler. Eğitimin başlangıcı insanlık kadar eski olsa da bir bilim olarak gelişimi çok yenidir. Bunun yanında her toplum atalarından getirmiş olduğu birikimleri düzenli ve ayrıntılı olarak incelenmesinde yarar vardır (Güven, 2012).

Milletlerin varlıklarını devam ettirebilmelerinde eğitim önemli bir araçtır. Eğitimin kendisinden beklenen bu fonksiyonu yerine getirebilmesi için günün koşullarına uygun olarak reforme edilmesi gerekmektedir. Bunu yaparken, geçmişte bu konuyla ilgili sunulan görüş, öneri ve uygulamaların dikkate alınıp incelenmesi gerekir. Türk eğitim tarihinin amaçları incelendiğinde, amaçlardan birinin de bugünkü eğitim problemlerini en iyi biçimde çözebilmek için geçmişten bir takım dersler çıkarıp çıkaramayacağımızın tartışılması olduğu görülmektedir(Akyüz, 2010).

Eğitim alanında yapılan görüş ve önerilerin daha etkili olabilmesi için, bu görüşlerin tarihi temelleri, tarihsel bir süreç içinde ele alınıp değerlendirilerek günümüz koşullarına uygun bir şekilde analizinin yapılması gerekir. Bu düşünceden hareketle Türk eğitim sisteminin problemlerinin değerlendirilip analiz edilebilmesi ve çözüme kavuşturulabilmesi için geçmişteki görüş, uygulama ve önerilerin iyi bilinmesi gerekir(Karagöz, 2014).

20. yüzyılın ilk onbeş yılı bütün dünyada eğitim düşüncesinin hızla değiştiği, eski okulu ve eğitim sistemini yeren çağdaş eğitim akımlarının doğduğu bir dönemdir. İkinci Meşrutiyet döneminde, sistemsiz de olsa, bütün çağdaş düşünceler, Türkiye'ye aktarılmaya çalışılmıştır. Eğitim düşüncesi alanında gerek Batıdan gelen süreli yayınlar gerek Avrupa'ya giden öğrenci ve araştırmacıların eser ve makaleleri v.s. çağdaş pedagojiyi Türkiye'ye daha mükemmel denilebilecek bir biçimde yansıtmıştır.

İkinci Meşrutiyet dönemi Türkiye tarihinde eğitim üzerine en çok yazının yazıldığı, eğitim sorunlarıyla en çok ilgilenilen ve deneyimler kazanılan bir dönem olmuştur (Ergün, 1996).

Bu dönem ülke ihtiyaçlarına uygun milli bir eğitim biçiminin arayış dönemi olmuş yeni bir nesil yetiştirme düşüncesini hayata geçirerek toplum yapısını değiştirecek, tüketici memurlar yerine üretimi, girişimci şahsiyetler yetiştirecek bir eğitim sistemi kurulmak istenmiştir (Duman ve Dilaver, 2011). Tarih araştırmalarında özgün arşiv belgeleri yanında eğitime ve öğretime yönelik yazılan kitaplar birincil kaynaklardır.

Bu düşünceden hareketle Türk eğitim sisteminin problemlerinin değerlendirilip analiz edilebilmesi ve çözüme kavuşturulabilmesi için geçmişteki görüş, uygulama ve önerilerin iyi bilinmesi gerekir. İbrahim Aşkî tarafından yazılan “Mektep Terbiyesi 1914” isimli eserin Osmanlıcadan günümüz diline transkripsiyonu yapılması, “nasıl bir birey yetiştirmeliyiz?” sorusuna verilecek cevaba ışık tutması açısından önemlidir.

1908 devriminin getirdiği hareketli siyasi yaşantı içinde eğitim sorunları önemli yer tutmuştur. Eğitime ilişkin strateji sorunları, eğitim felsefeleri, en çok tartışılan konular arasında yer almıştır. II. Meşrutiyet döneminde çağdaş eğitim yönünde ciddi projeler hazırlansa da savaşlar nedeni ile bütçe olanaklarının elvermeyişi projelerin uygulanmasını engellemiştir. Dönemin eğitim sloganı “Millî Terbiye”dir. Bu dönemde kullanılan “millî” ve “millet” kavramları o dönemin çoklu bakış açısını ve siyasi-fikri zenginliğini yansıtacak şekilde çoklu anlamları ihtiva eder şekilde kullanılmıştır. Bu dönemde ‘millî’ ve ‘millet’ kavramları ilk olarak Osmanlı milleti ve Osmanlıcılığı çağrıştırmaktadır. İkinci

olarak bu kavramlar bir ümmet çağrışımı yaparak, İslam Milleti anlamında kullanılabilir. Üçüncü ve giderek güçlenerek hâkim hâle gelen kullanım ise Türklük ve Milliyetçilik-ulusçuluk olarak kullanılmasıdır. Dönemin başında İslam ve Türk bir arada kullanılsa da zamanla Türk'e öncelik verilerek Türk-İslam anlayışı eğitimde öğrencilere aktarılmaya çalışılmıştır (Alkan, 2004).

II. Meşrutiyet dönemi, eğitim sistemine ilişkin bu sorunların yanı sıra eğitimin içeriğine ilişkin (yöntem, metodoloji) daha başka sorunları da gündeme getirdi. Öğrenciler hangi eğitim yöntemleriyle nasıl bir birey olarak yetiştirilecekti? Yenilik ve düzletmelere nereden başlamalı idi? Bu gibi sorular etrafında eğitimle ilgili çeşitli akımlar oluşmaya ve savunulmaya başlandı. Eğitimle ilgili bu akımları net çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Benzer şekilde bu dönemde eğitimle ilgili fikirlerini beyan etmiş kişilerin tam olarak belli bir akıma mensup sayılması da mümkün değildir. Bir eğitimcinin birkaç eğitim akımına uygun görüşleri olabileceği açıkça görülmektedir. Ergün (1996), eğitimle ilgili olarak dönemin öne çıkan fikir akımlarını; seçkinler eğitimi akımı, çocuktan hareket akımı, iş okulu akımı, girişkenlik eğitimi akımı, kitle eğitimi akımı, kültür eğitimi akımı, kadın eğitimi akımı ve spor eğitimi akımı olarak sıralamaktadır (Şahin ve Tokdemir, 2011).

Geleceğin yetişkinleri olan çocukları hayata hazırlamak ve bu süreçte onlara

ahlaki, içtimai, medeni ve iktisadi olarak belirli vasıflar ve değerler kazandırmak,

II.

Meşrutiyet dönemi eğitim reformlarının en önemli hedefleri arasındadır.

II. Meşrutiyet'in siyasi bir inkılap olduğunu ifade eden dönemin eğitim bilimcileri bu özgürlük ortamının sürekliliği için aydın, özverili, iradeli ve ödevlerini bilen vatansız gençlerin yetiştirilmesini eğitimin en önemli misyonu olarak göstermektedirler. "Sağlam karakterli" gençler yetiştirilmesini yeni okulların temel hedefi olarak gören dönemin eğitim anlayışı; hukuki, toplumsal ve siyasi görev ve sorumlulukların eğitim aracılığıyla bireylere kazandırılmasını da misyon olarak üstlenmiş görülmektedir. Çocukları sosyal yaşama hazırlayan yeni okullar "Kendi kendini yönetme becerisine sahip bir ahlaki eğitimi de

çocuklara vermelidir”, görüşü bu dönemde dile getirilmeye başlanmıştır (Keramet, 1926).

II. Meşrutiyet döneminde “ulusal eğitim” düşüncesi güncellik kazanmış, yurt sevgisine önem veren ulusal eğitimin önemi sıklıkla vurgulanmıştır.

Özgürlük, vatan, hak ve hukuk gibi kavramlar sık sık öğrencilere dikte edilmiş, yazdırılmıştır. Bu yönleriyle II. Meşrutiyet dönemi, daha önceki eğitim anlayışlarından farklılaşan bir göstermiştir. Ulusalçı değerlerin eğitim üzerinde etkili olmaya başladığı bu dönemde bu anlayışa uygun olarak milliyetçi, devletine sadık, ulusalçı vatandaş tipinin yaratılması ülküsü çerçevesinde eğitim tartışmaları ve girişimlerinin yaşandığı görülmektedir. Osmanlı'nın son döneminde özellikle Dünya'daki siyasi ve sosyal gelişmelerin yaptığı etkiyle ortaya çıkan fikir akımları (batıcılık, milliyetçilik, İslamcılık gibi) ülkenin sadece eğitim sistemi ve yetiştirilmek istenen birey/insan algısına değil aynı zamanda varlığına da etkilerde bulunmuştur. Her dönem ve her ideoloji kendi insanını yaratmak için eğitimi etkin kılmaya çalıştığından eğitim anlayışının hedeflediği insan/birey algısı o ülkenin bize geniş bir çehresini sunabilmektedir. Hem var olanı anlamak hem de geleceğin dünyasını görmek açısından eğitim felsefesinin ve birey yetiştirme anlayışının analizi eğitim bilimcilerde değerli katkılar sunacaktır (Çelebi ve Tezer Asan, 2014).

Genelde eğitimin, özde ise ahlak eğitiminin temel amacı olan “iyi”, “erdemli” ve “ahlaklı” yurttaşlar yetiştirmek, her dönem öğretim programlarını ve bu programlara göre hazırlanan ders kitaplarını şekillendirmektedir. İyi yurttaşlardan oluşan (iyi, ahlaklı ve erdemli) bir devlet yaratma ideali de aynı şekilde tüm devletlerin temel hedefleri arasındadır (Yinilmez Akagündüz, 2017).

II. Meşrutiyet döneminde yazılan ahlâk konulu kitapların sayısının neden bu kadar fazla olduğu sorusunun cevabını Meşrutiyet Devri'nde ahlâk eğitimi etrafında cereyan eden tartışmalarda görüyoruz. Meşrutiyetin ilk yıllarında ahlâk eğitimi etrafında şekillenen iki görüş vardı. Bunlardan birincisi ahlâkın temelini din, yani Allah korkusu olduğunu bu sebeple de ahlâk eğitiminin din eğitimi ile birlikte verilmesi gerektiğini öne süren görüştür. O dönemde Osmanlı

Devleti'nin geri kalmasının ve Balkan Harbi'nden mağlubiyetle ayrılmasının en önemli sebeplerinden birisi olarak ahlâkî düşkünlük olarak gösterilmiştir.

Ahlâk eğitimi konusunda diğer görüş sahipleri ise, ahlâk eğitiminin din eğitiminden ayrı olarak ele alınması gerektiğini ifade ederler. Onlara göre bu konuda izlenmesi gereken yol, bütün eğitim işlerinde olduğu gibi ahlâk eğitimi konusunda da Batılı eğitimcilerin görüşlerini bilmek ve tatbik etmektir. Bu iki görüşün birleştiği nokta ise gençlerin ahlâkî bir düşkünlük içinde oldukları ve gençlere kuvvetli bir ahlâkî karakter verilmesi gerektiğidir. Bu sebepten o dönemde ahlâk eğitimi, toplumda yaşayan herkesi ilgilendiren bir hal almış ve buna kafa yoran aydınların bu sahada çok sayıda yazı yazmaya ve konferans vermeye sevk etmiştir, diyebiliriz(Erişirgil, 1978; Kaya, 2012).

Öğretilen değerlerin davranışa dönüşmesine büyük önem veren Osmanlı ahlâkçıları kitaplarında, örnek şahsiyet olarak Hz. Peygamber (sav) başta olmak üzere peygamberlere, muhataplarını düşündürmek için soru-cevap usulüne, kazandırmak istedikleri değerlerin muhatapların zihninde daha kalıcı olması için zaman zaman hikâyelere yer vermişlerdir. Osmanlı ahlâkçıları ahlâkî terbiyenin korku ve dayakla değil, merhamet ve ikna yolu ile muhataba kazandırılmasının önemini belirtirken, kişinin davranışlarının da itidal üzere olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Osmanlı ahlâkçılarının ahlâk eğitimi hususunda üzerinde önemle durdukları bir konu da, ahlâk eğitiminin bütüncül bir karakter taşıması gerektiğidir. Buna göre, ahlâk eğitiminde aileokul-çevre işbirliğine gidilmeli, aile tarafından verilen terbiye okulda pekiştirilmeli ve toplum içinde de uygulanmalıdır(Kaya, 2012).